

CÂTEVA ASPECTE PRIVIND ACTIVITATEA CULTURAL-FILANTROPICĂ INIȚIATĂ DE BANCA „RÂUREANA” DIN COPALNIC-MĂNĂȘTUR (1892-1918)

*Cornelia ROMÂNAȘU**

SOME ASPECTS REGARDING THE CULTURAL AND PHILANTHROPIC ACTIVITY INITIATED BY RÂUREANA BANK FROM COPALNIC – MANASTUR (1892-1918)

Abstract

„Râureana” Bank was founded in 1892, in Copalnic-Mănăștur, Solnoc-Dabaca county, region situated along the Lapus river. The documentary sources reveal some of the names of the institution’s founders: Dr. Vasile Lucaciu, Alexiu Stupar, who became the bank’s notary, Dr. Gavril Buzura and Dr. Nicolae Petrovan.

The bank was involved, depending its economical power, in a series of cultural and philanthropic activities with the purpose of improving the life conditions of the paupers, as well as the supporting and the affirmation of the national culture of the Romanians from the historical region of Maramures.

The money funds had been directed towards agriculture, commerce, industry and towards the social and the cultural and philanthropic sectors. These were necessary all the more as the Austro-Hungarian state had not supported, under any circumstance, the cultural initiatives of the non-Hungarian nations which were part of the cosmopolitan monarchy.

Key words: bank, credit, philanthropy, culture, intellectuals, Solnoc-Dabaca.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, pe fundalul evoluției Transilvaniei pe drumul dezvoltării relațiilor de tip capitalist, în cadrul monarhiei dualiste, ies în evidență unele trăsături particulare în dezvoltarea zonelor demografico-etnografice din vestul și nord-vestul Transilvaniei.

În acest spațiu, agricultura continua să fie principala ramură a economiei. Ea a evoluat, de multe ori, contradictoriu. În perioada precizată, marea proprietate de tip feudal din Transilvania a cunoscut, în general, un proces de regres. În comitatele din vestul și nord-vestul provinciei, pe prim plan se situa procesul de consolidare a marii proprietăți de tip capitalist, care s-a dezvoltat mai pronunțat decât în alte părți ale Transilvaniei. Ca urmare, pentru accelerarea procesului de producție, erau necesare cât mai multe mașini agricole și aplicarea unor noi metode agrotehnice. Toate aceste cerințe nu puteau să se materializeze fără investiții bănești consistente.

Burghezia românească, ca pătură socială a unei națiuni oprimată, lipsită de drepturi

*Muzeul memorial „Aurel Lazăr”, email: corne_romanasu@yahoo.com

și libertăți firești, era împiedicată în eforturile sale de afirmare social-politică și culturală¹. În industrie și comerț accesul românilor era dificil, din cauza lipsei de capital, dar și ca urmare a faptului că puterea de stat sprijinea doar accensiunea burgheziei maghiare și a celei germane. Burgheziei românești îi rămânea deschis drumul spre sectorul agricol și, legat de acesta, cel al înființării de institute de credit cu capital românesc. Existența acestora s-a definitivat în contextul existenței în spațiul transilvănean a unui sistem financiar-bancar bine cristalizat reprezentat îndeosebi de capitalul străin maghiar și evreiesc.

Politica obstructionistă a băncilor maghiare sau germane față de populația românească, căreia îi erau amânate sau refuzate cererile de credit, precum și dobânzile mari percepute de cămătari au reprezentat o altă cauză care a favorizat apariția instituțiilor bancare cu capital românesc. La fondarea acestora au contribuit reprezentanții tinerii burghezii românești, la care s-au asociat eforturile unor reuniuni culturale, senat școlare și bisericești etc².

Treptat, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului următor, numărul băncilor românești din Transilvania a crescut considerabil. Acest fapt a determinat amplificarea operațiunilor financiar-bancare, cu repercusiuni pozitive în dezvoltarea unui corp funcționăresc specializat în diversele operațiuni bancare³.

În acest context a apărut Institutul de credit și economii „Râureana” (Râureana takarékosk és hitelintézet részvénytársaság), la început cooperativă de credit, transformată ulterior, în anul 1898, în societate anonimă pe acțiuni.

Potrivit documentelor de arhivă, la 19 mai 1892, în localitatea Copalnic-Mănăstur, din comitatul Solnoc-Dăbâca, ținut situat de-a lungul râului Lăpuș, a fost fondată societatea de credit și economii „Râureana”, care, asemeni celorlalte bănci românești din Transilvania, a sprijinit lupta românilor pentru emancipare națională, afirmare culturală, și a încurajat formarea burgheziei românești în acest spațiu istoric⁴.

Documentele arhivistice rețin doar o parte a numelor membrilor fondatori ai institutului: dr. Vasile Lucaciu, Alexiu Stupar care a devenit notar al băncii, dr. Gavril Buzura, dr. Nicolae Petrovan. Din această enumerare se poate lesne observa că fondarea băncii „Râureana” a coincis cu desfășurarea celui mai important moment al mișcării naționale a românilor transilvăneni de la sfârșitul secolului al XIX-lea: *mișcarea memorandistă*, iar unul dintre liderii acesteia, dr. Vasile Lucaciu, a fost membru fondator al acestei instituții, având un rol important în consolidarea și dezvoltarea ei.

După transformarea ei în societate pe acțiuni, conducerea băncii a fost stabilită în Adunarea generală constituantă ținută la 30 septembrie 1898. Aceasta avea următoarea componență: dr. Vasile Lucaciu – președinte, Alexiu Stupar – secretar-contabil, George Petrovan – director-executiv și Ioan Bota – director-adjunct. Capitalul social a fost fixat la 50.000 de florini⁵.

Pentru tot mai mulți frunțași ai mișcării naționale a românilor din Transilvania, intelectualii în special, era tot mai clar că afirmarea și împlinirea dezideratelor politice ale națiunii depind în mare măsură de creșterea forței economice și a gradului de cultură generală a tuturor românilor. Această relație a fost înțeleasă și asumată de marea majoritate

¹ *Istorie financiar-bancară. Studii asupra băncilor românești din Transilvania, 1867-1918* (în continuare: *Istorie financiar-bancară...*), coordonator Mihai Drecin, vol. I, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996, p. 17.

² *Ibidem*, p. 18.

³ Vasile Dobrescu, *Sistemul de credit românesc din Transilvania 1872-1918*, Editura Universității „Petru Maior”, Târgu Mureș, 1999, p. 44-45

⁴ Arhivele Naționale-Serviciul Județean Maramureș (în continuare: AN-SJMm), *fond Banca de credit „Râureana” din Copalnic-Mănăstur*, (în continuare: *Banca „Râureana”...*) inv. nr. 4, dos. *Cartea depozitelor societății „Râureana” din Copalnic-Mănăstur*, f. 24; Valeriu Achim, *Nord-Vestul Transilvaniei. Cultură națională – finalitate politică (1848-1918)*, Editura Gutinul, Baia Mare, 1998, p. 439.

⁵ AN-SJMm, *fond Banca „Râureana”...*, dos. 48; Sorin Vasile Hendea, *Aspecte privind înființarea sistemului de credit din Sătmar și Maramureș în perioada dualismului (1867-1918)*, în *Studia Universitatis Vasile Goldiș, Seria Științe Socio-Umane*, 2003, p. 175.

a băncilor cu capital românesc, veritabile instituții naționale, care, pe lângă rolul important jucat în viața economică, au sprijinit substanțial, cu fonduri bănești importante, instituțiile de cultură, inițiind totodată diverse acțiuni de binefacere⁶.

După modelul oferit de Banca „Albina” din Sibiu, fondatorii „Râurenei” au înscris în *Statute*, iar în Adunarea Generală de constituire au votat ca, din profitul net anual al băncii, după scăderea sumei ce urma să fie plătită acționarilor sub formă de dividende, să se aloce 2% cu titlu de ajutorare a instituțiilor culturale și a persoanelor cu posibilități materiale modeste din zona Chioar-Sătmar.

În anul 1898 din profitul net de 2.245 florini au fost alocați, în scop filantropic, 109 florini și 79 crăițari. De asemenea, după o formulă identică cu a altor institute de credit românești, s-a constituit un depozit special, cu titlul „Scopuri culturale”, care urma să fie pus la dispoziția inițiativelor de într-ajutorare. Din documentele arhivistice reiese faptul că banca a susținut cu banii depuși în acest fond o serie de persoane particulare aflate într-o situație extrem de dificală din punct de vedere material (orfani, sinistrați, săraci, nevătători, soldați etc.), masa studenților și elevilor din Cluj și Năsăud, tinerii cercetători români, sub forma unor burse, Muzeul Asociațiunii „Astra” din Sibiu, alte reuniuni și asociații, emigranți din Macedonia etc. Stipendii au fost acordate școlilor confesionale din comitatul Solnoc-Dăbâca și celor două biserici românești (ortodoxă și greco-catolică).

Pentru anul 1899, banca a reușit să acorde 36,71 florini pentru elevi cu posibilități materiale reduse și pentru biserica greco-catolică din Măgureni⁷. În anul 1901 sectorului filantropic i s-au alocat 356,34 coroane, care s-au îndreptat îndeosebi spre școlile confesionale ortodoxe din Curtuiș, Ciocotiș, Fânațe, Surduc-Copalnic, dar și spre cele greco-catolice care funcționau în Dumbrăvița și Dănești⁸.

În anul 1905 conducerea băncii „Râureana” a fost invitată să participe la expoziția istorico-etnografică organizată la Sibiu în perioada 19 august-14 septembrie, cu prilejul inaugurării Muzeului Asociațiunii „Astra”, ca semn de recunoștință din partea celei mai importante asociații culturale transilvănene, pentru contribuțiile bănești acordate cu generozitate de institutul financiar-bancar din Copalnic-Mănăștur⁹.

Între anii 1906-1907 sumele acordate domeniului cultural au fost mai diminuate, aceasta și în condițiile scăderii profitului net. O revigorare se observă în anii premergători primei conflagrații mondiale (excepție anul 1912, când s-a înregistrat o criză financiară), când fondurile acordate instituțiilor culturale din zonă au depășit 600 de coroane (sumă valabilă pentru anul 1910)¹⁰.

Din procesele-verbale ale ședințelor Consiliului de administrație al „Râurenei” pe anul 1906, respectiv pe anul 1910, reiese câteva sume care au fost folosite în scopuri de într-ajutorare. La punctul patru din ordinea de zi a ședinței Adunării Generale din 23 februarie 1906 trebuia să se voteze modul de folosire a sumei de 295 coroane și 31 fileri. Conform propunerii direcțiunii, Adunarea Generală a adoptat următoarea repartizare: pentru școala din Fânațe – 200 coroane; pentru masa studenților universitari din Cluj – 20 coroane; pentru „Masa studenților” din Năsăud – 20 coroane; pentru societatea „România Jună” din Viena – 10 coroane; pentru școala confesională greco-catolică din Rușor – 45 coroane și 31 fileri. În total reieșea suma propusă a fi utilizată în acest scop: 295 coroane și 31 fileri¹¹.

În ședința din 22 februarie 1910 a Adunării Generale, la punctul patru al ordinea de zi, trebuia să se stabilească modul de folosire a sumei de 340 de coroane și 97 fileri, așa cum prevedea articolul 53 din *Statute*. Adunarea Generală, primind propunerea făcută de

⁶ *Istorie financiar bancară...*, p. 105.

⁷ AN-SJMm, *fond Banca „Râureana”...*, dos. 48.

⁸ *Revista economică*, (Sibiu), III, 1901, nr. 4 p. 108-109; *Idem*, IV, 1902, nr. 31, p. 113.

⁹ Valeriu Achim, *op. cit.*, p. 446.

¹⁰ *Anuarul băncilor române*, (Sibiu), XVI, 1915, p. 128-129.

¹¹ AN-SJMm, dos. *Procesele verbale ale Consiliului de administrație a băncii Râureana din Copalnic-Mănăștur pe anul 1910*, f. 34.

direcțiune, a decis să ofere: pentru spitalul din Dej – 20 coroane; pentru despărțământul „Astrei” din Lăpușul Unguresc – 50 coroane; pentru Clubul român din Viena – 10 coroane; pentru biserica greco-catolică din Vad – 200 coroane. La dispoziția conducerii rămâneau 60 coroane și 97 fileri, rezultând suma totală de 340 coroane și 97 fileri¹².

Peste trei ani, cele 400 de coroane care au intrat în „Fondul cultural” al băncii au fost distribuite astfel: bisericii din Selnița (50 coroane), unei familii nevoiașe din Rușor (10 coroane), studentului Vasile Ilea (29 coroane), bisericii din Preluca (145 coroane), bisericii greco-catolice din Măgureni (40), Școlii Comerciale din Brașov (50 coroane), spitalului din Dej (10 coroane), „Astrei” din Sibiu (20 coroane), Gimnaziului din Năsăud (10 coroane), la dispoziția direcțiunii băncii (36 coroane). De la finele anului 1914 și până în anul 1916, banca nu a mai acordat fonduri în scop filantropic datorită situației financiare precare care s-a instalat după declanșarea primului război mondial

Din profitul curent al Băncii „Râureana”, de 14.771 coroane și 35 fileri, înregistrat în anul 1916, direcțiunea a hotărât continuarea acțiunilor filantropice și de sprijinire a culturii. În consecință, s-a propus ca 2% din profit să fie destinat scopurilor propuse. Suma reprezentând acest procent s-a împărțit astfel: pentru Sanatoriul nou înființat în comitatul Solnoc-Dăbâca – 100 coroane; pentru societatea *Erzsébet otthon* – 10 coroane; ajutorarea nevăzătorilor din Újpest – 10 coroane; Crucii Roșii – 10 coroane; secției de recovalescență a Crucii Roșii – 10 coroane. La libera dispoziție a direcțiunii au rămas 155 coroane și 35 fileri, suma fiind folosită în scopuri similare¹³.

Asemenea tuturor băncilor românești din Transilvania, și Banca „Râureana” a oferit un sprijin material tinerilor intelectuali români. Astfel, în fiecare an s-a întocmit un bilanț exact al veniturilor și cheltuielilor legate de administrarea „Mesei studenților academici”. La fiecare început de an școlar se desfășura un concurs pentru ocuparea posturilor stabilite de bancă. Candidații depuneau o cerere, o autobiografie și alte acte justificative, din care să rezulte starea lor materială și a familiei din care proveneau („atestate de pauperitate”), și situația la învățătură (indexul cu rezultatele la învățătură) din ultimul an de studii. Erau selectați studenții cu posibilități materiale precare, cu rezultate bune la învățătură și cu un profil moral acceptabil¹⁴.

De unele subvenții bănești au beneficiat și o serie de importante societăți ale studenților români, precum „România Jună” și Clubul român din Viena. Acesta din urmă a fost înființat în anul 1903, cu scopul declarat de a feri pe membrii săi (reprezentanți ai clasei mijlocii de muncitori și comercianți români din fabricile și magazinele capitalei imperiale) de deznaționalizare¹⁵. Ajutor financiar a primit și despărțământul „Astrei” din Târgu Lăpuș, care a avut un rol important în declanșarea și sprijinirea procesului de culturalizare a populației românești din aceste locuri.

La rândul ei, biserica greco-catolică, așa cum rezultă din materialul documentar, a fost sprijinită în procesul de construire de noi lăcașuri de cult. Menționăm faptul că fondul pentru cultură și binefacere era împărțit în mod egal ortodocșilor și greco-catolicilor. Același spirit de solidaritate creștină și națională domnea și în relațiile dintre acționari și organismele de conducere ale băncii.

Direcțiunea instituției bancare a acordat o deosebită atenție școlilor confesionale românești. A fost sprijinită acțiunea de construire și renovare a acestora, prin acordarea unor ajutoare nerambursabile și a împrumuturilor pe termen lung sau cu dobânzi minime.

Familiiilor unor foști funcționari, decedați între timp, ca și funcționarilor care ajungeau invalizi din diferite cauze li s-au acordat ajutoare bănești, fapt ce le permitea să

¹² Idem, dos. *Cartea depozitelor 1899-1910*, f. 15.

¹³ Idem, dos. *Încheirea conturilor Institutului de credit și economii Râureana, societate pe acții din Copalnic-Mănăștur pe anul 1916*, f. 43.

¹⁴ *Istorie financiar-bancară...*, p. 6; Lucian Dronca, *Din politica financiară a românilor ardeleni. Banca „Economul” din Cluj (1886-1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1999, p. 138-139.

¹⁵ Lucian Dronca, *op. cit.*, p. 148.

aibă în continuare o existență demnă. Amintim, spre exemplu, ajutorul acordat de Banca „Râureana” văduvei notarului Alexiu Stupar, om de mare încredere al băncii și unul dintre cei mai buni funcționari ai săi.

La rândul lor, soldații români mobilizați pe fronturile primului război mondial, vădulele și orfanii de război, au beneficiat în mare măsură de ajutoarele oferite de bancă.

Astfel, în perioada 1916-1918, cea mai mare parte a sumelor destinate scopurilor filantropice au fost alocate în vederea ajutorării celor care au avut de suferit de pe urma „marei război”¹⁶.

Considerăm că procentul alocat scopurilor de binefacere a fost mai ridicat, ajungând până la 6% din profitul net anual. Căutând să evite unele neplăceri din partea autorităților comitatense, Banca „Râureana”, ca și alte instituții românești, a oferit ajutoare prin fonduri bănești secrete care au fost mascate în bilanțurile generale anuale. Aceste sume de bani, probabil mult mai mari decât cele raportate oficial, sunt foarte greu de depistat.

Menționăm și faptul că documentele de arhivă sunt lacunare, nepermițând realizarea unei contabilizări exacte a tuturor sumelor folosite în scopuri cultural-filantropice. De asemenea, este dificilă și operațiunea de inventariere a tuturor celor care, persoane particulare sau instituții, au beneficiat de aceste ajutoare¹⁷.

Din cele prezentate, putem conchide că Banca „Râureana” s-a implicat vizibil în inițierea unor acțiuni cultural-filantropice care au vizat, cu prioritate, ameliorarea condițiilor de viață a celor nevoiași, cât și afirmarea culturii naționale.

Fondurile bănești au fost direcționate, în funcție de puterea economică a băncii, spre agricultură, comerț, mica industrie și sectorul social și cultural-filantropic. Acest lucru se impunea cu atât mai mult cu cât statul dualist nu sprijinea sub nici o formă inițiativele culturale ale națiunilor nemaghiare din granițele sale.

„Râureana” a reușit să se impună în zonă ca una dintre cele mai puternice bănci de credit. Prin operațiunile financiare practicate și acțiunile cultural-filantropice inițiate, banca a venit în sprijinul țaranului român, a instituțiilor culturale și a burgheziei românești. De asemenea, această instituție financiar-bancară a avut un rol important și în modernizarea gospodăriei țărănești – după modelul capitalist – din întreaga sa arie de activitate.

¹⁶ AN-SJMm, fond Banca „Râureana”..., dos. 24, f. 20.

¹⁷ *Ibidem*, dos. Procesele verbale ale Consiliului de administrație a băncii Râureana din Copalnic-Mănăștur pe anul 1906, f. 16.